

סוריה - מאזן שנת עצמאות מחודשת

ד"ר ג. אבידן

גורמי היסוד

עיקריים: ראשית, בתחום החומר, בתחום הכלכלי — בו ניצלו המצרים, כמשטר וכפרטים, את משאביה של סוריה ניצול גס ומכוון, בכונת התעשרות. התחום השני, החשוב יותר, היה התחום הפסיכולוגי: הסורים, הרגישים בלא-הכי, חשו בהפחתת מעמדם על-ידי המצרים (שהיו בעיניהם נחותי-רמה), בזלזול בהיותם (הסורית-המיוחדת) ובנסיון למחקה. מכאן נבעה אף המסקנה השלטונית של המצרים — דחיקת הסורים מכל עמדות ההשפעה.

היום ניתן לומר שמידת-מה של אמת היתה בשני הטיעונים גם יחד. סיכם זאת העיתונאי המצרי חסנין הייכל, בצינינו כי האיחוד נכשל כיון שהתבטא באיחוד הדגל והנשיא (המנהיג) — דברים שאין די בהם עדיין לשמירת קיומו של איחוד מעין זה.

האישיות הסורית

קשה לעמוד על הבעשה בסוריה, ועל כשלון האיחוד בכלל זה, מבלי להעלות כמה קווים לדמותה של „האישיות הסורית“, שעוצבה על-ידי הסביבה הגיאוגרפית ותמורות ההיסטוריה.

סוריה חסרה מרכז ברור אחד, והיא ארץ-מעבר — מצפון לדרום ומים למדבר. בדמשק הבירה מתגלמת מסורת תקופת הזהר הערבית, ימי החליפים לבית אומייה אשר שלטו מצרפת ועד סין. דמשק היא סמל וביטוי הקלאסיות הערבית. לעומתה — הנה חלב מרכז כלכלי שזה-ערך. לכך נוספת קרבת המדבר ותושביו הבדוים, שלמסורתם השפעה רבה בסוריה. כל אלה פיתחו אינדיבידואליזם סורי, המעדיף אינטרסים מקומיים ומעמדיים על אינטרסים ממלכתיים, הגובל לעתים באנרכיזם — והשונה כל כך מהמסורת הפרעונית-טוטליטרית של ארץ-היאור.

בשבועות האחרונים של 1962 היתה סוריה נושא להתענינות „אקטואלית“, ורבות בקרבנו השאלות, מה במצבה הפנימי עשוי היה לגרום להתגררות חסרות-הטעם ב„אזור-המפרוז“? באיזו מידה — במישרין, או בעקיפין — בוחשת „יד-מצרים“ בקלחת הפנימית, או בנזיד שנתבשל בגבולות? איזה יסודות בתוך סוריה מושכים לאן — ומדוע? ב„מאזן שנת עצמאות-מחודשת“ של רביסון אבידן ניתנת סקירה מקפת — אך גם מאוד הסכור נית, ברם, גם בלי לוחות סטטיסטיים והצגת שורה של אישים, נפרסת בה יריעה רחבה — המשתרעת הרחק מעבר לשאלות ה„אקטואליות“ הרגילות — של חברה ומדינה המבקשות דרך.

„משכבר הימים שלטה בסוריה ברית מסורתית בין שלושה טיפוסים אדם, שלוש פעילויות, שלוש אוריינטציות — שסומלו על-ידי:

● אגן-דמשק הנטוע על צפצפותיו, מטעי הפרי וכרמי הזיתים שלו;

● שוק-העיר על סוחריו;

● בתי האולפנא, בהם שלט הפלפול הספרותי ששורשים לו בעבר הרחוק.

„שלוש פעילויות אלה נקשרו על-ידי מסכת תרבותית אחת ונתמזגו לשלמות אחת, אשר כל זר (בעבר — העותומנים והצרפתים) הרגיש בכוח-ההתנגדות שלה... היהיה זה מופרו לגלות כיום, מבעד לטורי המספרים והדר"חות המפורטים שבמסמכים כלכליים, את אותה ברית עיקשת?... הנה, בתכנון הכלכלה הסורית (הדברים נכתבו בתקופת קע"מ) מודגש המיוחד והמבדיל אותה מכלכלתה של מצרים. הנאמנות לאופי הארץ — אף כי נומקה על-ידי ניתוחים מתפלפלים שמבצבץ מתוכם אטביזם — הרהי מחויבת המציאות...“

(ז'אק ב'רק — „הערבים — תמול ומחר“)

האיחוד שנכשל

משנתפרקה השותפות המצרית-הסורית בבוקר ה-28 בספטמבר 1961 על-ידי מדידת בזק של קומץ קצינים סוריים, נפתח דף חדש בתולדות הערבים. בעצם מעשה הניתוק היה משום כפירה מרחיקת-לכת ברעיון האיחוד שטופח וקודש על-ידי ה„הגוי-הדעות הערביים, משום גילוי הפער שבין רצון ומאוי רגשי לבין המציאות המדינית והכלכלית של ימינו — קרה, מפוכחת ואנוכית.

משבר זה גרר עמו גל של חשבון-נפש ציבורי, במצרים ובסוריה כאחד. טענו המצרים: „הסורים הם עם בלתי-יציב מאז ומתמיד, ולאיחוד נדחפו על-ידי חוסר יציבות זו. במרר צת קיום האיחוד לא גילו שיתוף-פעולה כן ומעמיק. הריאקציה, החזקה בסוריה — כך אמרו — ואשר העם הסורי טרם גבר עליה, קמה על שאיפת התיקון החברתי-סוציאליסטי שהיתה גלומה באיחוד — וניצחתה. לדעת המצרים, היתה גם רמת התפתחותם של הסורים נחשלת לעומת זו של העם המצרי.

הסורים, מצדם, ראו את כשלון האיחוד בשני תחומים

מפקד הצבא, הגנרל זאחר אד'ד'ן, ונשיא סוריה, נאזם אל'קודסי — צבא ונשיאות — יד ביד.

בדלני באופיו אך שואף לאיחוד ביומרותיו... דור המציג עצמו כהתגלמות הלאומיות ואת האחרים כסוכני האימפריאליזם והריאקציה. המספר הרב של קציני-צבא, בני דור זה, ששלטו בסוריה הביא להשפעת דור זה על גורלה... האיחוד עם מצרים לא היה אלא שיא של התבדלות סוריה משכנותיה". (ג'. שאמיה, "אלחיאח", 18 אוגוסט 1962).

מתיאור זה מבצבצת גם הרגשת החולשה הבטחונית-צבאית של הסורים, הרואים עצמם נתונים לאיום מצד רוב שכניהם: תורכיה (ועמה — המערב) מצפון; עיראק וירדן — ממזרח ומדרום; ישראל — מדרום-מערב. על אף ההתפכחות שחלה בסוריה עם פירוק קע"מ, לא עורער תוקפה של ההרגשה כי מצב זה מחייב היוקקות לכוח הערבי החזק ביותר — אך עם זאת אינו שכן בלתי-אמצעי — מצרים; הרגשה רבת-חשיבות במערכת יחסי הפנים והחוץ של המדינה.

שנית, נתקיימה בסוריה — יותר מאשר בהרבה מדינות ערביות אחרות — השמרנות המוסלמית. שמרנות זו מביאה לקנאות דתית ושנאת-זרים, שאין לזלזל במשקלן. המשטרה הסורית, למשל, מפקחת לבל ירחצו גברים ונשים במעורב בבריכות-השחיה.

שלישית, גדל בסוריה העצמאית דור מלא תסביכי-נחיתות. מתאר זאת משקיף ערבי הטוען כי לעומת אבותיו, אשר חיו את מאבק-השחרור הערבי שבין שתי מלחמות-העולם והיו קשורים לארצות-ערב האחרות, חי דור זה במדינה השומרת על עצמאותה מפני שכנותיה החמדניות. "זהו דור המטיף לאיחוד ערבי כולל, מהאוקינוס ועד למפרץ, אך סוגר גבולות ארצו בפני שכניו. זהו דור המאמין בדברים שאינו עושה — ופועל שלא כפי שמטיף; דור מלא תסביכים.

עיצוב העצמאות

הסורית. היתה בכך התעלמות הרת-סכנות מן הכוחות הדינאמיים, שנתחזקו על אף מיעוטם המספרי. ערב פתיחת ביה"ג הזהיר מפקד הצבא, הגנרל זאהר-אד'ד'ן, את הנבחרים שלא לנטוש את המדיניות החברתית המתקדמת; אולם דבריו נשכחו מלב. משהחלה הממשלה לצמצם את ניצני הגשמת חוקי הריפורמה האגררית, ופלאחים גורשו מהאדמה שחולקה להם בעבר — גאתה התסיסה בצבא.

השיבה אל הישן

עם פירוק קע"מ שבו הסורים אל דפוסי-השלטון של התקופה הטרנס-קע"מית ואל מדינאיה. הבחירות שנערכו בנובמבר 1961 הבלו, כתמיד בסוריה, את חולשתן של המפלגות לעומת כוחם של תקיפים מקומיים, בלתי-מפלגתיים. הדבר לא תרם להגברת היציבות: בית-הנבחרים החדש, והממשלה שקמה מתוכו, שיקפו את כל הסטאטיות-שמרנות שבחברה

והמפקדה הצליחה להרחיק את ראשי הפרוֹנאצריים מעמדות־
 מפתח בצבא.

שאלת ההסדר עם מצרים חייבה את הכוחות המדיניים לקבוע
 עמדה ברורה כלפיה. משנדחתה בצורה מעליבה, לאחר גיי-
 שושים חוזרים, פניו הגלויה של אל־עזמה אל עבד־אנ־נאצר
 להקים איחוד פדרלי בין שתי המדינות, ונתגלה סירובה של
 מצרים להתפייס — נתלכדו (בניגוד לציפית המצרים), הכוֹ-
 חות האנטי־נאצריים, מימין ומשמאל, מאחורי הממשלה.
 כתוצאה, סולקו מצדדי האיחוד מהממשלה.

במקביל לכך, החריפו המצרים את התירתם והסתתם ועברו
 משביתות, שנכשלו, לביצוע פעולות־טירור. שיא בהסתערות
 המצרית היו נאומי עבד־אנ־נאצר בחגיגות העשור להפיכתו,
 בהם כונתה סוריה שוב „החבל הצפוני של קע־מ“. השלטונות
 הסוריים הגיבו בתקיפות על מסע זה. הצבא והמשטרה דיכאו
 במתואם את היסודות הפרוֹנאצריים וחסמו את הגבול עם
 לבנון, בה השתמשו המצרים כבבסיס חתירה קדמי. כן החלו
 הסורים בהסתערות תעמולתית על מצרים, בהעזרם בגילויי
 חברים־לשעבר בממשלת קע־מ. משהרגישו הסורים די חוקים,
 העבירו את המאבק לבמה בין־ערבית, בהתלוננם על מצרים
 בפני הליגה. התוצאה היתה ועידת שתורה, שהפכה לנצחון
 תעמולתי סורי. לא רק שהמצרים נאלצו לפרוש מהדיונים —
 דבר שנתפרש כגילוי חוסר־יכולתם להשיב על האשמות
 הסורים — אף עריקתו לדמשק של נספחם הצבאי בבירות,
 שריכו את מערכת־החתירה נגד סוריה, הוכיחה את הטענות
 הסוריות והפגינה שלא הכל שפיר בממלכה הנאצרית.

לאחר ועידת שתורה באה שעת־כוש לייצב את המצב
 הפנימי בסוריה. ביוזמת הנשיא נמצאה הפשרה: מצד אחד
 נענתה תביעת הימין למתן גושפנקה חוקית־פורמלית לממשל
 הקיים — ומצד שני הובא לידי פיוזר מוסכם של הפרלמנט,
 להכללת הרפורמות החברתיות בגוף־החוקה ולהקניית סמכות
 מחוקקת לממשלה לשנה נוספת — כדרישת הצבא. כך קמה
 ממשלת חאלד אל־עזם, המנהלת כיום את סוריה; ממשלה
 בת 20 שנים, שבה מיוצגים כל הכוחות המדיניים — פרט
 לקומוניסטים ולנאצריסטים.

זכת הכוחות הפוליטיים

שוני המתנגדים לאיחוד עם מצרים. כי ייזכר: המלט המלכד
 את הממשלה — קיומו של עבד־אנ־נאצר.

הנאצריסטים

חתך ברור בשפע היסודות־המדיניים שבסוריה אפשר לגלות
 על־ידי קביעת יחסם אל מצרים ואל בעית האיחוד. השוללים
 הם הכוחות המרכיבים את הממשלה (ובנוסף — הקומוניסטי-
 טים).

מי הם, איפוא, התומכים בעבד־אנ־נאצר?
 ניתן לחלק את הפרוֹנאצרים בסוריה לשלושה מתנות: אלה
 שאיבדו עם הפירוד את משרותיהם והם משמשים כיום יסוד
 מתסיס ומסית בשירות המצרים; אידיאליסטים, המאמינים
 בכנות ברעיון האיחוד הערבי־הסוציאליסטי נוסח־קהיר. הם

נסיונות הצבא הסורי להגיע, באמצעות מגעים חשאיים, להסדר
 בטחוני עם מצרים נתנו עד מהרה לעבד־אנ־נאצר פתח
 לחתירה תחת עצמאות סוריה, בנצלו את רתיעת הקצינים
 ממדיניותה הריאקציונית של ממשלתם.

קשר צבאי, בראשות הקולונל נחלאוי, הפיל את הממשלה
 ופיוזר את בית־הנבחרים. ססמת הקושרים היתה: „נאצריזם
 בלי נאצר“; כלומר, סיגול תוכנו החברתי של האיחוד
 למסיבותיה של סוריה, תוך שמירת זהותה העצמאית. קבוצת
 נחלאוי נכשלה בכך שלא היה ביכולתה להביא את ההפיכה
 עד לגמר. מתנגדיה — הן תומכי עבד־אנ־נאצר, שהתמרדו
 בחלב, והן אוהדי המשטר התהוקתי — עוררו מהומות בהן
 נשפך דם ואשר סיכנו את עצם קיומו של הצבא ככוח ממלכתי
 מאורגן. הושגה פשרה (שנודעה כ„הסכם חומס“), שבעק־
 בותיה גלה נחלאוי ודוכאה המרידה בחלב.

התפתחות זו הפגינה את הניגודים הפנימיים שבצבא, אשר
 קציניו הרגו באכזריות חברים המתנגדים לדעותיהם. התוצאה
 היתה ירידת יוקרתו של הצבא בעיני הציבור. בחולשתו,
 נאלץ הצבא להחזיר את הנשיא לכנו ולהביא להרכבת ממשלה
 אורחית בראשות ד״ר בשיר אלעזמה, אישיות חלשה שדעותיה
 שמאליות מתונות. מפקד הצבא שותף בממשלה כשר־ההגנה
 בפועל.

מאבק ממשלת אל־עזמה

ממשלת אל־עזמה קמה בעת משבר בו החלו רבים לפקפק
 ביכולת־הקיום־העצמאי הסורית. מבחוץ ניסו המצרים להחזיר
 שלטונם; מבית גברו לחצי השמאל והימין; וחוסר־אימון
 מוחלט שרר בין הצבא למדינאים ולבין המדינאים לממשלה.
 הממשלה, שלא היתה מעור אחד, לא יכלה לקבוע קו־מדיני
 ברור.

לנוכח חולשת הממשלה, נתחזק מעמדו של הנשיא נאזים
 אלקודסי, שידע לרכוש את אהדת הצבא והעם.

ממשלת אל־עזמה פעלה למניעת הדרדרותה של המדינה. חוקי
 הריפורמה הוחזרו להקפם המלא, הוענק חופש־מה לעתונות —

חאלד אל־עזם

ראש הממשלה הסורי עליו
 נאמר כי הנו היחיד שמסוגל
 להפעיל כנות את הקואליציה
 הרחבה השולטת עתה בסוריה,
 הוא חאלד אל־עזם. איש תקיף
 זה, שחונך במערב וחונן בחושך
 מציאות בולט, מקובל על הימין
 בגלל שמוצאו מה„בורגנות ה־
 גדולה“ של דמשק (אבות־אבור
 תיו היו שליטה־למעשה של
 סוריה במאה ה־18), בעוד שה־
 שמאל רואה בו בן־ברית; וה־
 ציבור הרחב מכירו כאלוף ה־
 עצמאות הסורית וכאחד מרא־

תופעה זו מזכירה לנו מה חזק כוחה של הדת בקרב ההמונים הסוריים; ויש הרואים בזאת את שובם בעת-משבר אל המקורות בהם הורגלו מאז. אולם זוהי ללא-ספק גם הצלחה אישית למנהיגם המוכשר והצעיר (בן 36) של ה"אחים", עצאם אל-עטאר. ה"אחים" קיבלו אָמנם מחוסר ברירה את התיקונים החברתיים שהוכנסו לגוף החוקה, אך עוינים עס־זאת רפורמות מרחיקות-לכת; והם שונאים-זרים מובהקים.

הימין המתון אינו גוף מאורגן, אלא מורכב בעיקר מחוגי הכלכלה והאינטליגנציה-המבוססת, השואפים להתפתחות-הדרגית של המשק הסורי, אם על-ידי מקורות-פנים ואם בעזרת סיוע-חוץ. משום כך מעונינים הם ביציבות המשטר — והיו בין ראשי היוזמים את הפשרה המדינית שהושגה. ימין זה קיבל את הרפורמות ואף מבין את הצורך בהכונת המשק על-ידי המדינה — כמובן, בהגבלות ברורות ותוך קיום מרחב-פעולה רחב להון הפרטי. נציגו הבולט של זרם זה הוא שר-הכלכלה, ד"ר עיזאת טרבלסי.

השמאל

השמאל הנו היסוד המדיני העולה בסוריה, הן בגלל היותו משקף את שאיפותיהם החברתיות של מרבית הסורים והן בגלל שידע להוקיע הוקעה של-מש את המצרים (על-ידי נציגיו בוועידת שתורה). ה-שמאל המאורגן מקיף את ה"אינטליגנציה העובדת", את פועלי התעשייה ורבים מבין הנוער הלומד.

אכראם חוראני

הגוף העיקרי בקרב השמאל הוא מפלגתו הסוציאליסטית של אכראם חוראני. מנהיג זה מנסה עתה, לא בלי הצלחה, להרחיב את בסיסו הארגוני, שהיה מוגבל בעבר לפלאחים של מחוז חמת ולקומץ נאמניו בצבא ובפקידות הממשלתית.

מגבלתו העיקרית של חוראני היא שהוא חסר תכנית ברורה וידוע ביציבור כאופורטוניסט.

יסוד נוסף הנו השמאל הבלתי-תלוי, שהנו קטן מבחינה מספרית וטרם נתגבש במסגרת ארגונית. עליו נמנים קציני-צבא לשעבר, שתפסו עמדות חשובות בסוריה טרם האיחוד ובתקופתו, כגון הגנרל אמין נפורי, שר-הרפורמה-החקלאית והיום. מצעם, "שמאלני" בנוסח המקובל, והם דוגלים בהשענות רבתה על ברה"מ בפיתוחה של סוריה ובחידוש פניה עם זאת הריהם לאומניים קיצוניים.

לבסוף — הקומוניסטים, שמנהיגם חאלד בקדאש עודנו גולה במזרח-אירופה. אין הם מהוים סכנה מידית למשטר, אולם הם מתארגנים, לאחר פגעי תקופת האיחוד — וקולם נשמע שוב ברמה, במיוחד נגד עבד-אנ-נאצר, ארה"ב והריאקציה. את כוחם הממשי קשה להעריך.

מצויים בעיקר בקרב הנוער הלומד והקצונה-הנמוכה; ול-אחרונה — המחנה הרחב של המעמדות המקופחים, איכרים ופועלים, בשבילם משמש עבד-אנ-נאצר מוקד לשאיפתם לתקן את מצבם. מתוך מחנה רחב זה גדל דור של נוער — ברובו משכיל-למחצה — הנווד העירה ובלבו מרירות נגד תושבי העיר המבוססים, בני המעמדות ה"גבוהים". הם פרו-נאצרים כיון שעבד-אנ-נאצר הבטיח לחסל את המעמדות השנואים עליהם.

המפלגה אשר סימלה את הקידמה הלאומית והחברתית היתה מפלגת "הבעת", אשר הוליכה את סוריה אל האיחוד. אופיו האמתי של האיחוד, כפי שנתגלה, השניאתה על חלקים גדולים של הציבור הסורי — דבר שעבד-אנ-נאצר ידע בשעתו לנצל להחלשתה. פירוק קע"מ והפיכת ה-28 במרס הביאו למשבר במפלגה ולפילוגה:

● ה"לאומניים" (ה"קאומיים" — נאציאנאליסטים) שבה התנגדו אָמנם לגילויים הרודניים שבמשטר עבד אנ-נאצר, אך חיבו את רעיון האיחוד בכללתו. בראש מחנה זה עומדים מישל עפלק, אידיאולוג המפלגה, וחברו צלאח אד-דין ביטאר.

● ה"לאומיים" ("וטניים" — שהנם בראש-זראשונה פטריוט-טים סוריים), תומכי אכראם חוראני — מי שיסד את המפלגה הסוציאליסטית הסורית והוליכה למיזוג עם מפלגתו של עפלק — התנגדו לכל איחוד מחודש עם מצרים הנאצרית. סיסמתם היתה "אין איחוד עם הרודנות".

אכראם חוראני הבין, שכדי להבטיח את עצמאותה של סוריה יש להרוס בה את המיתוס של המנהיג עבד אנ-נאצר — וכי אם ברצונו להיטהר מאחריותו-הוא בשעתו לאיחוד, עליו לעמוד בראש ההורסים. ואָמנם, הצליח במידה רבה למוטט את דמותו של עבד אנ-נאצר ולרכוש אהדת רבים. הפילוג בהנהגת מפלגת "הבעת" גרר אחריו פילוג בין מתנגדי האי-חוד לבין התומכים בו אף בקרב האיגודים המקצועיים וב-נוער המשפיל.

אולם, משנסתמנה מפלתם של הפרו-נאצרים, אשר חסרו ארגון כולל ומנהיגים הובלטה חשיבותו של הניגוד המעמיק-יותר שבין הכוחות המדיניים בסוריה: הניגוד החברתי בין ימין לשמאל.

הימין

הימין הסורי כולל את "החברה המסורתית" על מוסדותיה ומפלגותיה. כוח זה נמצא, בדרך כלל, בנסיגה. אפשר להבחין בו

עצאם אל-עטאר

ביסוד קיצוני וביסוד מתון. הימין הקיצוני מורכב מן הבור-גנות-הגדולה, בעלי הקרקעות וראשי השבטים הבדויים, המתנגדים לכל שינוי חברתי וכלכלי ואשר פעלו נגדו במסגרת ביה"ג שפוזר. בעוד מפלגותיהם המ-סורתיות — "המפלגה הלא-ומית" ו"מפלגת העם" — מת-פוררות, נתמלא החלל שנוצר עקב-כך על-ידי גידולו המדהים של ארגון "האחים המוסלמיים".

מזה 14 שנה מהווה הצבא הסורי גורם-קבע בחיים המדיניים. הוא משקף את כל הנטיות המדיניות הקיימות — ובזה חול-שתו. כבר עמדנו על חילוקי הדעות ששררו בו בשאלת האי-חוד עם מצרים. גם הניגודים החברתיים לא פסחו עליה, אך עם הטיהורים המתמידים נעלמו משורותיה מרבית הקצינים שיצגו את הימין והשמאל הקיצוניים. באופן כללי ניתן לומר שהצבא דחף לרוב לכיוון של מדיניות חברתית מתקדמת. כיום, שלטונו במדינה הוא „שלטון של מאחורי הקלעים“, אך ניכר — בהיותו היסוד המאורגן ביותר בתוכה. אולם השפעתו מוגבלת על-ידי חולשתו הפנימית, הידועה לכל. התערבות ישירה מחודשת של הצבא בחיים המדיניים עלולה להביא למלחמת-אחים, אלא אם-כן יתגבש בו גוש בעל כושר-הכרעה.

הנוף המדיני שנגלה לפנינו מורכב מגופים רבים ומנוגדים. החסרים כוח להשתלט אחד על השני. לכן, מתקבל על הדעת, כי הפשרה שהושגה בין היסודות האנטי-נאצרים והיציבות הרופפת שבאה עמה, יתמידו עד לבחירות, שתיערכנה כנראה ביולי 1963, או — לכל הפחות — עד להתרת ארגון ופעילות של מפלגות. הימין ישאף להימנע מהרעת מצבו, בעוד שהמתונים שבו יפעלו לקיום אקלים-היציבות, המשפיע לטור-בה על המצב הכלכלי. לשמאל, המרגיש בעלית כוחו, דרושה תקופת התארגנות. הוא יצטרך גם להסכים לממשל דמוקרטי-סדיר, עקב הוקעתו שלו את הרודנות המצרית. במקביל ירסן בודאי הצבא את שאיפות ההשתלטות משמאל ומימין — כדי לשמור על שלום-בית בקרב-הוא. ולבסוף — החשש מפני מצרים יוסיף ללכד את המדינאים.

פיתוח וכלכלה

הצורך בפיתוח

מהי המציאות הכלכלית עליה מושתת הנוף המדיני שתיאר-נוהו לעיל? למעלה ממחציתם של כ-5 מיליון התושבים של סוריה מתפר-נסים מהחקלאות. אך רק 11% מאדמותיה הראויות-לעיבוד — מושקות. בולטת תלותה של סוריה בגשמים; והשפעתה של עונה שחונה חורגת הרחק אל מעבר לתחום החקלאות... לא לחינם היתה אחת הטענות המוחצות-ביותר במלחמת-התעמו-לה נגד עבד-אנ-נאצר, כי במשך שנות האיחוד נעצרו הגש-מים — בעוד שעם פירוקו נפתחו ארובות השמים... פיתוחה המוגבר של החקלאות, והשפע הכלכלי שנתלוה אליו בשנות החמישים הראשונות, הביאו עד-מהרה להיווצרות „צוארי-בקבוק“ בכלכלה הקפיטליסטית-חופשית של סוריה. הרזרבות הקרקעיות נתדלדלו — ולהרחבת שטחי-העיבוד נדרשו מפעלי השקיה שלא היה בכוחם של היוזמים הפרטיים להקים; התעשייה חסרה מקורות-אנרגיה זולים והון למפ-עלים, שדרשו שיעור-השקעות גבוה יותר; רשת-התעבורה המיושנת עיוותה את המערכת הכלכלית והקשתה במיוחד על היצוא (הובלת טון שעורה מהקצה הצפון-מזרחי של סו-ריה לנמל לאדאקיה עלתה ב-1958 כדי 40% ממחירו הסי-טוני); הבורות, המגיעה אף כיום ל-60—50 אחוז, מונעת חדירת טכניקה חדישה למשק; המינהל הכספי היה בלתי-יעיל ומושתת על חוקים עתיקים וריאקציוניים, שלא איפשרו לרסן את השפעתן של שנות-הבצורת על המשק.

הפתרון נעוץ היה בהתערבות מלכתית גוברת במשק, לשם פיתוח ומודרניזציה. אך דבר זה נגד בתכלית את רצונה של החברה המסורתית, שליטת סוריה.

חנופת הפיתוח

עוד לפני האיחוד עם מצרים החלו הסורים בתכנון מפעלי פיתוח גדולים, שהתבטא בהסכם-ג אשר נכרת עם ברה"מ ב-1957 (על-ידי האלד אל-עזם). אולם, תנופת-הפיתוח הממ-

שית, תוך התערבות ממשלתית כוללת במשק, החלה רק עם האיחוד: ממשלת קע"מ שאפה לרתום את סוריה לתכנונה הכללי הכולל ולהנהיג בה את המדיניות החברתית „הסוציא-ליסטית“. הוחל בביצוע רפורמה אגררית, בהלאמת תעשיות ושירותים, בהקמת תעשיות ומפעלי השקיה ובשיפור מערכת-התעבורה.

בעוד שבשנים 1952—1957 הושקעו רק כ-12% מההכנסה-הלאומית בפיתוח, הגיע שיעורו בשנות האיחוד ל-19%; חלקם של תקציבי-הפיתוח בכלל תקציבי המדינה ב-1961—1960 הגיע ל-33% ובשנת 1961—1962 (התקציב הקע"מ האחרון) — ל-38%.

מובן שהיו בפיתוח זה מגמות זרות למשק הסורי, מגמות שלא נתכוונו לטובתו דוקא. ניצולה הכלכלי של סוריה על-ידי מצרים, וחוקי הסוציאליזציה מיולי 1961, הבהילו את חוגי הכלכלה הסוריים רבי-היוזמה — שהבריחו עתה את הונם מהמדינה. כיום ממשיכה סוריה בתנופת הפיתוח, כדי להתגבר על „צוארי-הבקבוק“ המעכבים בעד התפתחותה.

המדיניות הכלכלית

שתי פנים למדיניות הכלכלית של ממשלת אל-עזם:

- מצד אחד — קידמה סוציאלית, המתבטאת בחוקי הרפור-מה, הביטוח הסוציאלי ושיתוף הפועלים ברווחי המפעלים (ירושת קע"מ);

- מצד שני — ליבראליזציה, המתבטאת בביטול הפיקוח על המטבע וסחר-החוץ וביא-ביצועו של חוק מס-ההכנסה הנאצרי. מדיניות זו טומנת בחובה סתירות כלכליות יסודיות, בשל הניגוד שבין ליבראליזם-משקי מרחיק-לכת (שלהגברתו לוח-צים חוגי הכלכלה הפרטית) לבין הגברת התערבותה של המדינה במשק, וביחוד בשטחי הפיתוח הכלכלי והחברתי. מובן שמדיניות זו, אשר ביצעה חושף את הממשלה בפני לחצים מכל עבר, מבטאת את הפשרה הרופפת שהושגה במאבק שבין הימין לשמאל.

מקוים הם להתגבר בעזרתן של גרמניה-המערבית וצרפת; וכן בעית השותפות למים — תורכיה ועיראק, המעונינות שתי-הן לנצל את חלקן במי הפרת. בעוד שהסדר עם עיראק נראה קרוב, מתחיל רק עתה המו"מ עם התורכים, שיהיה ודאי מיגע. בהשגת הסדר עם השותפות, אשר יקבע את מכסות-המים העומדות לרשות כל מדינה, התנו הגרמנים את מתן ההלוואה.

*

נראה כי מנסיון האיחוד הפיקו הסורים שני לקחים כלכליים חשובים: המשק יכול לשאת שיעור גבוה של הוצאות פיות וניתן להסתייע בעיילות רבה על-ידי סיוע-חוץ בינלאומי (שהסורים סירבו לקבלו בתקופה שלפני האיחוד). המגמה הנוכחית במשק היא המשך תנופת הפיתוח, תוך מינימום ועזוועים.

מדיניות החוץ

במרוצת השנים אף פחתה התלות הכלכלית ההדדית בין שתי המדינות — באשר סוריה החלה מפתחת לעצמה שירי-תים (הקמת נמל, פיתוח סחר-חוץ עצמי) המוליכים אותה בהדרגה לאי-תלות בלבנון.

המצב הפנימי העדין בלבנון, המתבסס על פשרה שהושגה לאחר מלחמת האזרחים ב-1958, מונע ממשלתה לנקוט במדיניות אוהדת לסוריה ולסלק מן המדינה את בסיס החתרנות הנאצרי. זאת — על אף הענין הכלכלי (ובחוגים נוצריים — אף המדיני) שיש ללבנון בשיפור יחסי השכנות. סוריה, מצדה, תובעת הסדר מדיני כולל (כלומר, נקיטת מדיניות אנטי-מצרית) כתנאי לכל הסדר כלכלי עם הלבנון.

המדיניות הבין-לאומית

בעיקרו-של-דבר נמנית סוריה על המדינות הנייטראליסטיות המובהקות — כלומר אלה אשר ההישענות הבטחונית על הגושה-המזרחי היא מסימני-הזהכר שלהן. ברה"מ והגושה-המזרחי הגישו לסוריה סיוע רב, צבאי וכלכלי, ואף הביעו בצורה ברורה ובהודמנויות שונות את תמיכתן בקיום עצמאותה. לעומת זאת קיימים החשש והחשדנות הסוריים המסורתיים כלפי ארה"ב; וזאת, בעיקר, לאור ההנחה כי ארה"ב תומכת בעבד-אנ-נאצר ומקיימת אותו — ובכך אינה מעודדת את הקיום הסורי הנפרד. נראה כי בזמן האחרון החל חשש זה לפוג במידת-מה, באשר סוריה הסכימה לקבל סיוע אמריקאי. מצויים בסוריה חוגים רחבים השואפים להתקרבות רבה יותר על מערב-אירופה. המניע העיקרי הוא, כמובן, כלכלי; אך קיים גם הרצון להשען מבחינה מדינית ותרבותית על הכוח האירופי העולה. נטייה זו היתה לאחרונה בין הגורמים שהביאו לחידוש היחסים עם צרפת ולהידוקם.

מפעל-הפיתוח הגדול ביותר שהסורים מתכונים לבצעו הוא מפעל-הפרת. הקמת המפעל תשחרר את איזור-החקלאות העיר-קרי מהתלות בגשמים (בהכפילו את שטחי השלחין) ותעניק חשמל זול לפיתוח התעשייה. הסכומים העצומים הדרושים להקמת המפעל אינם מצויים בידי הסורים. במטבע-חוץ בלבד יידרש סכום של לפחות 125 מיליון דולר — הוא הסכום שהבטיחה בזמנו גרמניה-המערבית להלוות לסוריה לביצוע המפעל. נראה כי במסיכות הנוכחיות יוחל בהקמת שלב ראשון של המפעל — שיצריך כדי מחצית הסכום; עם סיומו של שלב זה יושקו מאה-אלף הקטאר (מיליון דונם) ויופקו 112.000 קו"ש חשמל.

מפעל-הפרת הפך בעיני הסורים לסמל של פיתוח ארצם. הבעיות העיקריות העומדות בדרכם הן: בעית המימון, עליה

המדיניות הערבית

עם פירוקה של קע"מ הפכה סוריה לציר סביבו נסבו היחסים הבין-ערביים. ביחסן לסוריה נבחנו המדינות הערביות באשר לתלותן בעבד-אנ-נאצר.

המאבק בין סוריה למצרים נתן אותותיו בתחרות, מתמדת ומקיפה בין היריבות בכל שטחי יחסי-החוץ. לצורך תחרות זו השתמשו בטיעונים וסממאות שונים. גם הנושא הישראלי הפך לאמצעי-ניגוח הדדי. סוריה מנסה להוכיח פעלתנותה בנידון, לעומת חוסר-המעש המצרי; ואילו מצרים טוענת, כי "בעית ישראל" מחייבת איחוד וסוציאליזם ערביים, בהם בגדה סוריה. עם זאת ייזכר כי אכן סוריה חוששת מישראל, בגלל חולשתה הצבאית, וכי הרגשות האנטי-ישראליים חזקים ומטופחים בה (יותר מביתר מדינות-ערב) בגלל אופי לא-מנותה.

סוריה נהנתה מסיוע גלוי וסמוי של עיראק, סעודיה וירדן, אשר שאפו למנוע את חידוש השתלטותה של מצרים עליה. התקרבות חשובה בין סוריה לעיראק חלה מאז הפירוק. שכן רב המשותף בין שתי המדינות: שתיהן "משתחררות" (כלור-מר — משטרן הישן מוגר); שתיהן התיצבו נגד עבד-אנ-נאצר; ושתיהן חושדות במערב ובנתמכים על-ידו. שתי המדינות הידקו את מסכת קשרי-הכלכלה והגיעו ביניהן להסכמים מפורטים בענין זה. עם זאת, נראה כי על אף הסממאות המושמעות מדי פעם על-ידי מנהיגיהן, אין מדינות אלה חותרות לאיחוד כלשהו ביניהן. הבעיה העיקרית העומדת כיום על הפרק ביחסיהן היא מציאת הסדר לניצול מי הפרת. בעיה מיוחדת ביחסי-החוץ הסוריים הם היחסים עם הלבנון: מאז קומה לא הכירה סוריה פורמלית בעצמאותה של לבנון.

לסיכום

למתיחויות ולמשברים, שורשיהם של פיצול וחולשה אלה נעוצים באופים של הסורים ובמורשת עברם. האיום העיקרי על היציבות בסוריה מקורו במאבק החברתי המחריף והולך בין השמאל לימין, בין חדש לשמרני. למאבק זה מותר ליחס

בסוריה שוררת כיום, "יציבות רופפת" — שביטוייה ממשלה קואליציונית רחבה, ואשר מקורה בחולשתם של כל הכוחות הנאבקים על השלטון בה. אף אחד מבין כוחות אלה אינו מסוגל כיום להכריע את יריביו, אם-כי יש בכוחו להביא

את מרבית הזעזועים שפקדו את המדינה והוא אשר יחרוץ גורלה. זאת — כבר בטוח הקרוב, באשר הפרשה המדינית הקיימת קובעת עריכת בחירות עד סתו 1963 — בחירות שלקראתן תותר פעילותן של מפלגות ויגבר מאבקן.

שניים הם הסימנים שיעידו בעתיד הקרוב על תוצאות מאבק זה: חוקה המפלגות וחוקה הבחירות. חוק המפלגות, אשר ה' ממשלה הבטיחה לחוקקו באביב 1963, יקבע את אופיה של ההתארגנות המדינית: האם תהיה היא בבחינת חזרה למסורת הרופפות, המאגדות אינטרסים מקומיים „פאודליים“, ללא צביון אידאולוגי ברור, אליה שואף הימין — או התארגנות לפי חתכים אידאולוגיים ברורים ואינטרסים כל-ארציים, אליה חותר השמאל. חוק הבחירות, שיחוקק בעקבות חוק המפלגות, חייב לקבוע האם תישמר שיטת הבחירות הקיימת, המקנה יתרון ברור למועמדים המקומיים מסוג מסויס, ל„תקפים“ — או שתתקבל שיטה אשר תבטיח יצוג נאות (ויש המזכירים את השיטה הקורפורטיבית) לשכבות הרוב — לפלאחים ול- פועלים.

מכל מקום, עשוי לחץ קיצוני על-ידי כל גורם שהוא להביא לתגובת-נגד חריפה של מתנגדיו — תגובה אשר תשפיע גם על עמדת הצבא, שבידו מצוי עדיין כוח ההכרעה לגבי עתיד המשטר.

בעית-יסוד שניה היא הבעיה הבטחונית: חולשתה של סוריה

דוחפת את הצבא לעשות לשיפור היחסים עם מצרים, הכוח הערבי החזק ביותר. על אף האיבה השוררת כיום בין שתי המדינות, עלול החשש הבטחוני להניע קצינים סוריים להקריב את המשטר הנוכחי כדי להשיג את הבטחון המיוחל, אותו הם רואים רק בהסדר צבאי-מדיני עם מצרים. גם מערכת היחסים עם ישראל — שייכת למכלול זה.

מה הם, אם-כן, התנאים הדרושים (לדעת משקיפים בני-סמך) להשגת יציבות בסוריה כיום ובעתיד?

ראשית, דרושה תכנית-פיתוח כלכלית וחברתית שתביא ל- מודרניזציה של סוריה במינימום של זעזועים.

שנית, דרושה אוירה של בטחון — כלומר טיפוח האימון ביכולת הקיום הממלכתי העצמי, ללא היוקקות להרפתקאות. ולבסוף, דרושה מנהיגות בעלת מעוף וכושר-פעולה, אשר תוכל ליצב את דעת הקהל, לרכוש את אימונה וללכדה סביב מדיניות-הפיתוח המתקדמת.

הצלחתה של כל הנהגה סורית ליצב את המדינה תיבחן ביכולתה לקיים תנאים אלה, שפירושם התגברות על גורמי הפירוד עתיקי-הימין שבהוי החברתי הסורי. אמת, קיימת השפעת-גומלין; ללא יציבות לא ניתן יהיה להתניע את תנופת-הפיתוח ולא תקום הרגשת הבטחון. כדברי האלד אל-עזום ב-9 בדצמבר 1962: „יש לנו תכניות נרחבות. אך כל זה דורש קודם-כל יציבות; ואם לא תהיה יציבות — לא תצמח מכך תועלת לאיש“.

(המשך מעמ' 24)

„החצוצרה המהססת“

ל ס י כ ו ם

היה מעיקרי המתקוממים נגד אסכולת ה-„New Look“ וראשיו פרשו מהשירות בזה-אחר-זה (רידג'וי, גאָבין, טיי לור): „חדורי מרי נגד הקרה-שליט“.

עם חילופי השלטון בארה"ב השתנתה גם התפיסה האסטרטגית — והגיעה שעתם של אנשי ה-„מענה הגמיש“, שדברם הראשי עתה הוא גנ. טיילור. כמוזכר בתחילת המאמר, התמנה גנ. טיילור להיות יו"ר ראשי-המטות — ואם כי אין תפקיד זה זהה עם „רמטכ"ל-ההגנה“ שבהצעתו, הרי בכ"ז מצויה עתה בידיו יכולת לא-מעטה לסייע להגשמת התפיסות להן הטיף, בהיותו בשירות, בשנות ה-„אופוזיציה הלוחמת“ שלו — וב- פומבי, בתקופת פרישתו מהשירות.

עתה הוצאה מנרחיקה חצוצרתו. התהסס אף היא — או תתקע בקול גדול?

מאז מלחמת-העולם השניה ועד אוקטובר 1962, בו הוטל ההסגר האמריקאי על קובה, הלכה ארה"ב ואיבדה בהדרגה מיוקרתה ומכושר-המיקוח שלה במלחמה הקרה. דומה היה כי פרדוקס לפנינו: ככל שהתעצמה ארה"ב בנשק גרעיני אימתני — כן הלך וקטן כושר תמרונה המדיני וכן גדל מחנה המפקקים בנכונותה של ארה"ב להלחם על עניניה ולהגנת בעלי-בריתה. שיטת ה-„תגמול המסיבי“, שיטת „הכל או לא כלום“, שראתה ב-„מאזן-האימה“ כוח המרתיע כל תוקפן ממע- שי-מלחמה ומפני סחיטה — הופיעה בכל חולשתה. גוליבר הענק היה כבול בידיו ונתון לעקיצות של ננסים ולדריכה על-אצבעותיו על-ידי ענקים כאחד, מבלי שהגיב.

תורה זו, בה דגלה ארה"ב בימי איזנהאואר, שנויה היתה במחלוקת בעולם כולו ובעיקר בארה"ב גופא. צבא ארה"ב